

KISA KOGNİTİF MUAYENE (KKM) ÇİZELGESİNİN GÜVENİRLİK VE GEÇERLİLİK ÇALIŞMALARI

Özet: Bu çalışmada kısa bir kognitif durum muayene çizelgesinin geçerlilik ve güvenilirlik çalışmalarını anlatılmıştır.

Summary: The reliability and validity studies of a brief cognitive status schedule (KKM) has been presented

Daha önce kısa kognitif muayene metodlarının, yaygın kullanımlarına karşın, güvenilirlik ve geçerlilikleri konusunda yeteri kadar bilimsel araştırma yapılmamış olduğuna değinmiştik (1). Burada anlatılacak çalışma, yazarların geliştirdiği bir çizelgenin organik-fonksiyonel-normal kişileri ayırmadaki gücünü ve güvenilirliğini sına-maya yönelik bir çalışmadır. Bender Gestalt, bi-linen gücünden dolayı, karşılaştırma amacıyla araştırmaya dahil edilmiştir. (2).

Materyal ve metod

KKM çizelgesi ve Bender Gestalt'in geçerlilik çalışmaları 183 denekte yapılmıştır.

Araştırma Haziran 1982 - Haziran 1983 tarih-leri arasında, Hacettepe Üniversitesi Tıp Fakültesi hastanelerinde yürütülmüştür.

Her denge KKM (1) ve Bender Gestalt testleri araştırmacılarından biri (Dr. M. Sağman Kayatekin) tarafından verilmiştir..

Deneklerde şu ortak özellikler aranmıştır:
a) 15-55 yaş arası olması,
b) en az ilkökul mezunu olması.

Denekler üç ana gruptan oluşmaktadır: or-ganik, fonksiyonel ve normal.

Tablo 1

KKM ve Bender Gestalt testlerinin geçerlilik ça-lışması deneklerinin dökümü

'Normal' denekler	hastanede çalışan	23
	hastanede yatan	20
'Organik' denekler	strüktürel hasarlı	40
	metabolik bozukluğa	
	ikincil	20
'Fonksiyonel' denekler	skizofrenik	40
	skizofreni dışı akut	
	psikoz hali	20
	depresyon	20
	Toplam.....	183

Dr. M. Sağman Kayatekin*,
Prof. Dr. M. Orhan Öztürk**,
Prof. Dr. Işık Savaşır***

'Normal' grupta iki alt grup vardır. Bu ayır-mın nedeni, hastaneye yatış olayının kognitif muayeneye yapabileceği etkiyi ortaya çıkarmak düşüncesidir.

'Organik' grup iki alt gruptan oluşmaktadır. Strüktürel beyin hasarı olan hastalar nöroşirur-ji ve nöroloji servislerinden seçilmiştir. Seçimde hastanın dosyası incelenmiş ve hekiminden bilgi alınmıştır. Şu özelliklerin bulunmasına dikkat edilmiştir:

a) BBT, anjiyografi, ya da operatif olarak veri-fye edilmiş beyin hasarı olması,

b) Aşıkâr nörolojik defisit olmaması (pleji, parezi vb). Burada amaç mümkün olduğu kadar partikte karşılaşıldığı zaman tanı zorluğu yarata-cak hasta tipini oluşturmaktır: yani davranış de-ğişiklikleri gösteren, ancak nörolojik defisiti ol-mayan beyin hasarlı hasta.

Tablo 2

Strüktürel beyin hasarı olan hastaların dökümü

Anamnez	Nörolojik muayene	Mental muayene	Sayı	%
Normal	Normal	Normal	10	25
Normal	Normal	Konfüzyon	9	22.5
Epilepsi	Normal	Normal	5	12.5
Normal	Staz papiller	Normal	7	17.5
Diğer			9	22.5
Toplam			40	100.00

Görülebileceği gibi vakaların %60'ında nörolo-jik muayene tamamen normaldir. Staz olan vaka-ları da buna katarsak (Çoğu psikiyatr günlük uy-gulamasında göz dibine bakmayı ya ihmal eder ya da zaman bulamaz) oran %77.5'e yükselmektedir. Diğer vakalarda nörolojik muayene bulguları ba-kış kısıtlaması, bilateral VI, sağda Hoffmann,

* Psikiyatri Uzmanı SSBY Bakırköy Hastanesi

** Psikiyatri Profesörü Hacettepe Tıp Fakültesi

*** Psikoloji Profesörü Hacettepe Tıp Fakültesi

ataksi, sağ homonim hemianopsi, sol apraksi, sol optik atrofi, sol periferik fasyal paralizi ve internal hidrosefali gibi bir psikiyatr tarafından atlanabilecek bulgulardır.

Bilgilerimize göre, bu tarz, yani mümkün olduğunca aşikar nörolojik defisiti olmayan hasta tipini seçmek, bu çalışmayı literatürdeki benzerlerinden ayıran noktalardan biridir.

'Metabolik' altgrupta 17 dekompanze kronik böbrek hastası, 1 delirium tremens, 1 hepatik koma, 1 denek de lityum entoksikasyonu tablosundaydı. Bu hastaların seçiminde klinik olarak konfüzyon bulunmasına dikkat edilmiş, metabolik parametreler ile konfüzyonun korrelasyonu araştırılmamıştır. Bu gruptaki 12 hasta metabolik ve klinik olarak düzeldikleri zaman yeniden KKM ve Bender Gestalt ile değerlendirilmişlerdir. Bu da, bilgilerimize göre literatürde denenmemiş bir kontrol metodudur.

'Fonksiyonel' gruptaki hastaların tanıları DSM III kriterlerine göre konmuştur. Skizofreni dışı psikoz alt grubuna skizofreniform psikozlar, manik eksitasyonlar ve kısa tepkisel psikozlar dahil edilmiştir. Depresyon alt grubunda ise psikotik boyutta olmayan ve 'endojen' nitelikleri olan hastalar ele alınmıştır.

KKM çizelgesinin 'retest' güvenilirliği 'hastanede çalışan normal' alt grubundan 14 deneye en az 48 saat arayla KKM testinin yeniden verilmesi ile sınıanmıştır.

Testleri uygulayan araştırmacı dışında iki psikiyatri araştırma görevlisine de KKM çizelgesi öğretilerek, 12 'fonksiyonel' hasta üzerinde 'hakemlerarası güvenilirlik' değerlendirilmesi yapılmıştır.

Bender Gestalt uygulamaları ve değerlendirmeleri uzman psikolog olan yazarlardan birinin (Prof. Dr. Işık Savaşır) denetiminde Dr. M. Sağman Kayatekin tarafından, Pascall-Suttell (2) metoduna göre yapılmıştır.

Tüm veriler Hacettepe Üniversitesi Beytepe Bilgisayar Merkezi'nde şu istatistiki değerlendirmelere tabi kılınmıştır:

ANOVA (Çift yönlü varyans analizi)

Khi-kare analizi

Pearson'un momentler korrelasyonu

't' testi

Tukey testi (Gerçek önemli fark metodu)

Hangi aşamada hangi testin kullanıldığı bulgular bölümünde anlatılacaktır.

Bulgular

A) Bender Gestalt-Eğitim Tanı alt grubu etki-

leşimi için yapılan ANOVA sonuçlarına göre Bender Gestalt tanı alt grubuna göre anlamlı farklılık göstermektedir. (p.(.01). Bu farklılığın kaynağını araştırmak için kullanılan Tukey testi sonuçlarına göre Hastanede çalışan normaller metabolik ve strüktürel hastalardan, hastanede yatan normaller metabolik ve strüktürel hastalardan, skizofrenik bozukluk metabolik ve strüktürel, depressif hastalar metabolik ve strüktürel, akut psikotik hastalar metabolik ve strüktürel, den anlamlı düzeyde (p.(.01). farklılık göstermektedir. Yani organik hastaların her iki alt grubu, normal ve fonksiyonel hastaların bütün alt gruplarından, Bender Gestalt'e göre anlamlı düzeyde farklılanmaktadır.

Bender Gestalt puanları eğitim açısından farklılık göstermektedir (p (01). Bu farklılığın nedeni araştırıldığında, Tukey testine göre, ilkököl ve yüksek okul ilkököl ve ortaokul arası farkların anlamlı derecede olduğu (p.(.01) görülmüştür. Ancak eğitim ve tanı alt grupları birarada alındığı zaman interaksyon önemsiz derecede olmaktadır (p.(.05).

B) Bender Gestalt, eğitim-tanı grubu etkileşimini saptamak için yapılan ANOVA sonuçlarına göre Bender Gestalt testi puanlarının tanı grupları için anlamlı derecede farklılık gösterdiği (p.(.01) saptanmıştır. Bu farklılığın kaynağını araştırmak için Tukey testi uygulanmış ve organiklerle normaller ve organiklerle fonksiyoneller arası fark anlamlı bulunmuştur (p.(.01).

C) KKM-Eğitim-Tanı alt grubu etkileşimi incelendiğinde (ANOVA) tanı alt grubu açısından KKM puanı anlamlı düzeyde farklılık göstermektedir (p.(.01) Bu farkın kaynağını araştırmak için Tukey testi uygulanmış ve buna göre hastanede çalışan normaller ile metabolik ve strüktürel gruplar arasındaki farklar anlamlı bulunmuştur.

KKM puanlarının eğitim açısından da anlamlı farklılık gösterdiği saptandığından (p.(.01), Tukey testi ile bunun nedenleri araştırılmış ve ilkököl-yüksek, ilkököl-orta, orta-yüksek arası farklar anlamlı düzeyde (p.(.01) bulunmuştur. Ancak tanı alt grubu ve eğitim birarada olduğunda interaksyon önemsiz düzeyde (p.) 05) olmaktadır.

D) KKM- Eğitim-Tanı grubu etkileşimini incelemek için ANOVA uygulanmış ve tanı grubu açısından KKM puanlarının anlamlı düzeyde farklılık gösterdiği (p.(.01) saptanmıştır. Bunun kaynağını araştırmak için uygulanan Tukey testi sonuçlarına göre organik ve normal, organik ve fonksiyonel gruplar arasında anlamlı düzeyde (p.(.01) farksaptanmıştır.

E) KKM testi sorularının tanı grubu ve tanı altgrubu arasındaki ayırımı gücünü saptamak için Khi-kare testi uygulanmıştır. Bu teste göre:

1,3,4,5,6,8,9,11,12,13,16,18,19,20,21,22,24, 25,26. soruların hem tanı grupların her de tanı alt gruplarını ayırmada önemli oldukları anlaşılmıştır (p(.05). 2, ve 27. sorular tanı grubunu ayırabilmekte, 10. soru ise tanı altgrubunu ayırabilmektedir.

F) Bender Gestalt ve KKM testleri arasındaki ilişki araştırılmış, uygulanan Pearson momentler korrelasyonuna göre organik grupta anlamlı derecede ($r = 0,914$) korrelasyon bulunmuştur.

G) Cinsiyet açısından Bender Gestalt ve KKM puanlarının dağılımı istatistiki olarak t testi ile incelenmiş, gruplar arası fark önemsiz bulunmuştur (p.05).

H) KKM testinin 'retest' güvenilirliğini değerlendirmek için Pearson momentler korrelasyonu uygulanmış, bütün test ve dikket, genel bilgi ve yakın hafıza ile ilgili 21 ve 22 sorularda anlamlı korrelasyon saptanmıştır.

I) KKM testinin 'hakemler arası' güvenilirliğini değerlendirmek için Pearson momentler korrelasyonu uygulanmış, bütün test ve testin bütün subgrupları için anlamlı düzeyde korrelasyon saptanmıştır.

J) Metabolik grup hastalarının düzelmelerinin KKM ve Bender Gestalt ile takibi t testi ile değerlendirilmiş, KKM testi bütün olarak ve genel bilgi kategorisi dışındaki bütün kategori gruplarında anlamlı farklılık göstermiş, Bender Gestalt te anlamlı düzeyde farklılık göstermiştir (p(.01).

Tartışma ve sonuç

1) Deney düzeni ile ilgili tartışma:

Bu araştırmanın literatürdeki benzerlerinden organik hasta seçimindeki kriterler ve metabolik grubu kendi içinde kontrol olarak kullanma açısından farklılık gösterdiğini belirtmiştik. Gene benzer çalışmalarda gözlenen genel bir eksiklik denegin hastalık öncesi kognitif düzeyini hesaba katmamak şeklindedir. Bu çalışmada, eğitim düzeyi, bunun, kabada olsa bir ölçütü olarak alınabilir. Tablolarda incelendiği zaman eğitim düzeylerinin dağılımında farklılık olduğu görülebilir. Ancak gerek Bender Gestalt gerekse KKM puanları için yapılan varyans analizi çalışmaları eğitim düzeyi dağılımının tüm grupları aynı şekilde etkilediğini ortaya çıkarmaktadır. Cinsiyet açısından denek dağılımı da homojen olmamakla beraber, test puanları ile cinsiyet arasında anlamlı bir ilişki olmadığından bu değişken de sonuçları etkilememektedir.

2) KKM çizelgesinin geçerliliği:

KKM nin organik hastaları normallerden ve fonksiyonellerden ayırabildiği gösterilmiştir. KKM normal-fonksiyonel ayırımında faydalı olamamaktadır. Tanı alt grupları açısından KKM organikleri hastanede yatan normallerden ve depressiflerden ayırdedebilmektedir.

Klinik uygulamaya açısından KKM nin 7, 10, 14, 15, 17, 23, 28. soruları güçsüz kalmaktadır.

KKM sorularının Khi-kare analizi sonuçları incelendiği zaman, her soruda organik deneklerin diğer iki gruptan daha düşük puan aldığı görülmektedir. Ancak dikkati çeken bir nokta da, organiklerin de oldukça önemli oranlarda doğru yanıtı verebildiğidir. Buradan şu sonuç çıkarılabilir: doğru yanıtın önemi, yanlış yanıtı göre daha azdır.

Eğitimin KKM puanlarına etkisi gözardı edilmemelidir. Normal gruptaki ilkökul mezunu deneklerin puanı organizite sınırına çok yakındır. Dolayısıyla KKM puanlarını yorumlarken ilkökul düzeyinde ihtiyatlı davranılmalıdır.

3) KKM testinin güvenilirliği:

'Hakemlerarası güvenilirlik yüksektir.

'Retest' güvenilirliğinde ilginç bir durum ortaya çıkmış, orientasyon, uzak ve anlık hafıza ve 'nörolojik' soruların olduğu soru altgruplarında 'retest' güvenilirliği düşük olarak saptanmıştır. Tüm denekler bu soru kategorilerinde ikinci uygulamada, ilkinde göre performanslarının yükseltip daha yüksek puanlar almışlardır. Muhtemelen aradan geçen sürede yapmış olabilecekleri yanlışları kendi kendilerine düşünüp ya da diğer deneklerle tartışıp ikinci uygulamada doğru yanıtı verebilmişlerdir. Eger bu etken ortadan kaldırılabilsydi, retest' güvenilirliğinin de yüksek olması beklenilirdi.

4) Metabolik hastaların takibinde KKM uygulandığı zaman, KKM nin organiziteyi saptamada geçerli olduğu bir kere daha saptanmıştır. İlginc olan nokta daha önce anlatılan Khi-kare incelemesindeki 'güçsüz' soruların bazılarının burada da ayırdedici netiliklerinin zayıf olduğu saptanmıştır (7, 14, 17, 28).

5) Bender Gestalt ile ilgili bulgular:
Bender Gestalt testi organik grubu normal ve fonksiyonellerden ayırabilmekte ancak normalleri fonksiyonellerden ayıramamaktadır.

Bender Gestalt testi tanı altgruplarını ayırmada da oldukça başarılıdır. Organik altgrupları normal ve fonksiyonel bütün tanı altgruplarında ayırabilmektedir.

Bender Gestalt testi eğitim ile önemli farklılıklar göstermektedir. İlkokul eğitim düzeyinde, organizite sınırına KKM kadar olmasa da yaklaşım göstermektedir.

6) Özellikle organik vakalarda KKM ve Bender Gestalt testleri arasında anlamlı korrelasyon vardır.

Sonuç olarak, bu çalışmada Bender Gestalt testi geçerliliğini bir kez daha kanıtlamıştır. KKM ise güvenilirliği yüksek, geçerliliği de oldukça yüksek bir test olduğu izlenimini vermiştir. Eğer orta eğitim düzeyi alt sınır olarak alınır-

sa, 44 puanın altındaki performanslarda hekime 'organisite' açısından uyarıcı bir yardımcı olabilir.

KAYNAKLAR

- 1) Kayatekin M.S., Öztürk M.O., Savaşır I. Organik mental bozukluklar ve bunların tanısında kullanılan kısa muayene metodları XXI. Nöropsikiyatri Kongresi'ne bildiri. 1985
- 2) Pascall G.R., Suttell B.J., The Bender Gestalt test, quantification and validity for the adults Grune and Stratton 1951.